

Raportowanie informacji na temat zasobów niematerialnych w sprawozdawczości rocznej spółek

Grażyna Michalczuk*

Streszczenie: *Cel* – ukazanie zakresu oraz specyfiki ujawnień w obszarze zasobów niematerialnych w sprawozdawczości rocznej spółek w perspektywie ich otwartości informacyjnej. *Metodologia badania* – w artykule zastosowano klasyczne metody badawcze, takie jak analiza źródeł oraz metoda dedukcji. *Wynik* – spółki charakteryzuje niedostateczna otwartość informacyjna w obszarze zasobów niematerialnych tworzących kapitał intelektualny. Wskazują na to wyniki badań prowadzonych w różnych krajach na temat ujawnień w obszarze zasobów niematerialnych. Badane spółki charakteryzuje niski poziom ujawnień oraz ich deskrypcyjny charakter. Występuje również zróżnicowany poziom ujawnień na temat zasobów niematerialnych w ramach poszczególnych komponentów kapitału intelektualnego. *Oryginalność/Wartość* – artykuł posiada wartość poznawczą dotyczącą ilości i jakości ujawnień na temat zasobów niematerialnych tworzących kapitał intelektualny spółek.

Słowa kluczowe: zasoby niematerialne, raportowanie, otwartość informacyjna, ICD

Wprowadzenie

Zasoby niematerialne przyczyniają się do tworzenia ponadprzeciętnej wartości. Stanowią one jednak złożoną i zróżnicowaną grupę zasobów, którą wyróżniają indywidualne i często niepowtarzalne cechy tj. niematerialność, niewyczerpalność, nieliniowość, czy też stopień wyłączności w zakresie ich wykorzystania. Zasoby te identyfikowane są w ramach trzech komponentów kapitału intelektualnego: kapitału ludzkiego (np. wykształcenie, kwalifikacje, przedsiębiorczość), kapitału organizacyjnego (np. patenty, tajemnice handlowe, filozofia zarządzania, kultura organizacyjna) oraz kapitału relacyjnego (np. lojalność klientów, kanały dystrybucji, znajomość marki).

Zindywidualizowana i zróżnicowana natura zasobów niematerialnych stanowi podstawowy problem – możliwość ich ujmowania w aktualnie obowiązującym systemie sprawozdawczości finansowej. W sprawozdawczości finansowej zasoby niematerialne nie są opisywane w sposób adekwatny do ich rzeczywistej wartości ani prezentowane w zwięzłej i przejrzystej formie. Jest to uwarunkowane przyjętymi standardami rachunkowości, określającymi możliwości ich ujmowania jako składnik aktywów. Problem dotyczy w głównej mierze nieaktywowanych zasobów niematerialnych, czyli tych, które nie spełniają kryteriów ujmowania ich jako składnik aktywów w sprawozdaniu finansowym (bilansie). Stanowią one z perspektywy rachunkowości „ukryty” potencjał przedsiębiorstwa. W efekcie relewantność i wystarczalność informacyjna sprawozdawczości finansowej staje się coraz

---

* dr hab. Grażyna Michalczuk, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomii i Zarządzania, e-mail: michal149@vp.pl

bardziej ograniczona i traci na znaczeniu. Powoduje to wzrost luki informacyjnej w obszarze zasobów niematerialnych.

Biorąc powyższe pod uwagę, rozwiązaniem jest rozszerzanie zakresu dobrowolnych ujawnień w opisowych częściach sprawozdania finansowego oraz w sprawozdaniu z działalności zarządu, które stanowią obligatoryjne elementy raportów rocznych spółek. Pozwoli to na zwiększenie otwartości informacyjnej spółek, poprzez ujawnianie informacji, które kreują pogląd na temat wartości przedsiębiorstwa oraz czynników ją tworzących.

Celem artykułu jest ukazanie zakresu oraz specyfiki ujawnień w obszarze zasobów niematerialnych w sprawozdawczości rocznej spółek w perspektywie ich otwartości informacyjnej.

1. Otwartość informacyjna spółek

Obecnie interesariusze oczekują od spółek informacji aktualnych, prezentowanych w zrozumiałej i przejrzystej formie, wybiegających w przyszłość, które pozwalają kreować pogląd na temat wartości przedsiębiorstwa oraz czynników ją tworzących.

Podstawowym narzędziem komunikowania informacji o działalności podmiotu jest sprawozdawczość finansowa, która odzwierciedla zewnętrzny wymiar systemu rachunkowości. Jej celem jest z jednej strony pomiar rzeczywistości gospodarczej a z drugiej dostarczanie informacji szerokiemu gronu użytkowników, przez co sprawozdanie pełni szczególną rolę w rozrachunku z odpowiedzialności (Walińska i in., 2015, s. 9, 25).

Jakość i zakres komunikowanych informacji przez sprawozdawczość finansową stanowi podstawę kreowania wiarygodności przedsiębiorstw, a przez to tworzenia długotrwałych relacji z interesariuszami. Istotnego znaczenia nabiera problem użyteczności sprawozdań finansowych. Szczególną wartość w tym zakresie ma poznanie potrzeb informacyjnych jej użytkowników. Prowadzone w tym obszarze badania wskazują, iż zainteresowani są oni nie tylko informacjami finansowymi, ale w coraz większym stopniu także informacjami na temat niefinansowych generatorów wartości (zasobów niematerialnych).

Sprawozdawczość finansowa sporządzana według obowiązujących standardów, pełni jednak ograniczoną rolę w dostarczaniu użytecznych informacji na temat niefinansowych generatorów wartości. Mimo istotnych zmian dokonywanych w modelu sprawozdawczości finansowej, nadal większość zasobów niematerialnych nie jest aktywowana i ujmowana jako składnik bilansu. Dlatego też poszukuje się rozwiązań, które pozwolą na objęcie sprawozdawczością szerszego zakresu zasobów niematerialnych. Prace w tym zakresie prowadzone są w różnych kierunkach. Optymalnym rozwiązaniem byłoby opracowanie standardu *Raportu o kapitale intelektualnym*, opartego na wielowymiarowej ocenie kwantytatywnej i jakościowej zasobów niematerialnych. Jednak biorąc pod uwagę złożoność działań w tym obszarze, rozwiązaniem są opisowe części sprawozdawczości rocznej przedsiębiorstw, przede wszystkim sprawozdanie z działalności zarządu. Znaczenie tych opisowych części sprawozdania w celu zwiększenia otwartości informacyjnej, dostrzegają instytucje regulacyjne rachunkowości, między innymi IASCF (*International Accounting Standards Committee Foundation*). W 2010 roku opublikował Kodeks Postępowania MSSF – „Komentarz zarządu”. Co prawda sprawozdanie to ma formę „dobrych praktyk”, to jednak jego opracowanie należy uznać za przełomowe z punktu widzenia kierunku, w jakim powinien zmierzać współczesny model ujawnień (Michalczuk, 2013, s. 191).

Również inne instytucje dostrzegają znaczenie otwartości informacyjnej w obszarze zasobów niematerialnych. Przykładem jest Parlament Europejski i Rada, które uchwałyły dyrektywę 2014/95/UE z dnia 22.10.2014 roku wprowadzającą dla określonych jednostek obowiązek objęcia sprawozdawczością minimum informacji niefinansowych związanych ze społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstwa, tj. krótki opis modelu biznesowego, opis polityki podmiotu w kwestii CSR, wynik stosowanej polityki, główne ryzyka z tym związane oraz kluczowe niefinansowe wskaźniki wyników związanych z daną działalnością. Również informacji nt. polityki różnorodności składu organów administracyjnych, zarządzających i nadzorczych podmiotu (*Dyrektywa...*, 2014)

Są to istotne działania, gdyż zwiększenie otwartości informacyjnej na temat zasobów niematerialnych w ramach opisowych elementów obligatoryjnej sprawozdawczości jest źródłem szeregu korzyści tj. (Michalczuk, 2009, s. 294; Marcinkowska, 2004, s. 84–86):

- wzrost transparentności prezentowanych informacji,
- wzmocnienie reputacji przedsiębiorstwa,
- zwiększenie jakości i zakresu informacyjnego o procesach zachodzących wewnątrz przedsiębiorstwa,
- uzyskanie szerszej informacji o potencjale organizacji (zasobach niematerialnych), co determinuje jakość podejmowanych decyzji inwestycyjnych,
- redukcja asymetrii informacji.

Niewątpliwie podstawową a zarazem najważniejszą korzyścią jest zwiększenie przejrzystości komunikowanych informacji, przez co wartość rynkowa w większym stopniu będzie mogła odzwierciedlać wewnętrzną wartość przedsiębiorstwa.

Zwiększanie zakresu ujawnień przez przedsiębiorstwa to nie tylko korzyści. Wiąże się z tym także koszty oraz negatywne skutki, co przedkłada się na zmniejszone zainteresowanie przekazywaniem dodatkowych informacji. Determinowane jest to między innymi obawą przed utratą przewagi konkurencyjnej. Zbyt duża ilość generowanych informacji może też wywoływać chaos informacyjny. Wiele przedsiębiorstw nie jest zainteresowana ujawnianiem informacji na temat generatorów wartości w celu zachowania poufności i ochrony strategicznej danych (Vergauwen, van Alem, 2005, s. 89–104).

Przedsiębiorstwa, które podchodzą do kwestii ujawnień informacji niefinansowych przez pryzmat korzyści i kosztów, są mniej skłonne do prowadzenia aktywnej polityki informacyjnej. Wynika to z tego, że koszty związane z gromadzeniem i ujawnianiem informacji powstają w krótkim czasie i są łatwe do identyfikacji i pomiaru. Natomiast korzyści z tego tytułu mają z reguły charakter długoterminowy i są trudne do precyzyjnego oszacowania (Kamela-Sowińska, 2016, 16).

Mimo przedstawionych ograniczeń, przedsiębiorstwa powinny być jednak zainteresowane większą otwartością informacyjną. Pozwala to na zwiększenie przejrzystości ich funkcjonowania oraz ukazanie prawdziwego i rzetelnego obrazu zainteresowanym interesariuszom, a zbyt wąski zakres ujawnień może wywoływać wiele negatywnych skutków (Garcia-Ayuso, 2003, s. 57–69).

2. Analiza ujawnień na temat zasobów niematerialnych w raportach rocznych spółek (przykłady badań prowadzonych na świecie)

Zainteresowanie problematyką badania ujawnień na temat zasobów niematerialnych datuje się na koniec lat 90. XX w. Zakres tematyczny tych badań obejmuje opis stanu ujawniania informacji o zasobach niematerialnych w kontekście ich treści i ilości.

Wyniki uzyskane w drodze prowadzonych badań stanowią źródło wiedzy na temat stanu i tendencji w zakresie raportowania informacji o zasobach niematerialnych interesariuszom przedsiębiorstwa. Prowadzone w różnych krajach badania oparte są na metodzie analizy treści raportów rocznych. Polega ona na przypisaniu informacji ilościowych i jakościowych do uprzednio zdefiniowanych kategorii, w celu uzyskania prawidłowości w odczytywaniu i prezentacji wyników. Należy podkreślić, iż metoda analizy treści jest ugruntowaną i uniwersalną metodą stosowaną w badaniach stanu ujawnień w obszarze zasobów niematerialnych w raportach rocznych spółek.

Badania przeprowadzone w różnych krajach wskazują, iż praktyki raportowania o zasobach niematerialnych w wyodrębnionej sprawozdawczości, jaką jest *Raport o kapitale intelektualnym* nie mają szerokiego zastosowania, a miejscem ujawnień są przede wszystkim opisowe elementy obligatoryjnych rocznych raportów. Jednak raportowanie nie ma charakteru systematycznego i zorganizowanego. Informacje są rozproszone i można je odnaleźć w różnych miejscach raportu rocznego – najczęściej w sprawozdaniu z działalności. Ujawnienia mają przede wszystkim formę deskrypcyjną, a nie wartościową, co determinowane jest trudnościami w pieniężnym wyrażeniu wielu zasobów niematerialnych, między innymi filozofii zarządzania, kultury korporacyjnej, umiejętności pracowników, itp.

Można zaobserwować jednak wzrost ujawnianych informacji w raportach rocznych. Potwierdzają to między innymi badania prowadzone w spółkach w Australii (Sujan, Abeysekera, 2007, s. 71–83), USA (Blaise i in., 2008, s. 67–80), czy też Portugalii (Branco i in., 2010, s. 258–278).

Badania przeprowadzone w obszarze ujawnień pokazują również, iż spółki w różnym zakresie komunikują o poszczególnych zasobach niematerialnych (tab. 1).

Najwięcej informacji w raportach rocznych można znaleźć na temat zasobów niematerialnych tworzących kapitał relacyjny. Wskaźnik ICD (*Intellectual Capital Disclosure*) kształtował się na poziomie od 30 do 60%. Badane w poszczególnych krajach spółki ujawniały przede wszystkim informacje o zasobach niematerialnych tj. relacje z klientami, lojalność klientów, kanały dystrybucji czy też współpraca biznesowa, porozumienia licencyjne oraz postrzeganie marki. To ukierunkowanie w raportowaniu na kapitał relacyjny jest z pewnością determinowane procesami globalizacji, rosnącą konkurencją oraz koniecznością skupiania się w większym zakresie na czynnikach zewnętrznych. Może to być też wynikiem koncentracji tych spółek na strategii ukierunkowanej na klienta. Na aspekt ten wskazują między innymi J. Guthrie i R. Petty podkreślając, że skoncentrowanie uwagi na zasobach niematerialnych tworzących kapitał relacyjny jest wynikiem trendów w zarządzaniu w obszarze „racjonalizacji kanałów dystrybucji, zmianie konfiguracji łańcucha wartości przedsiębiorstwa, ocenie wartości klienta, globalizacji i segmentacji rynków” (Guthrie i in., 2006, s. 254–271).

Tabela 1

Badania na temat ujawnień na temat zasobów niematerialnych w ramach poszczególnych komponentów kapitału intelektualnego

Badanie	Kraj	Udział ujawnień w całości wskaźnika ICD (w %)		
		Zasoby niematerialne tworzące kapitał relacyjny	Zasoby niematerialne tworzące kapitał organizacyjny	Zasoby niematerialne tworzące kapitał ludzki
Guthrie i wsp. (2000)		40		
Brennan (2000)	Irlandia	49	29	22
Bozzolan i wsp. (2001)	Włochy, Wielka Brytania	56	27	17
Aprill i wsp. (2003)	RPA	40	30	30
Goh i Lim (2004)	Malezja			
Oliveras i Kasperskaya (2005)	Hiszpania			
Vandamaele i wsp.	Holandia, Szwecja, Wielka Brytania			
Abeysekera i Guthrie (2005)	Sri Lanka	44	20	
Citron i wsp.	Wielka Brytania			
Oliveira i wsp.	Portugalia		25	27
Steenkamp (2007)	Nowa Zelandia			
Sujan i Abeysekera (2007)	Australia	48		
Whiting, Miller (2008)	Nowa Zelandia	47	21	32
Li i wsp. (2008)	Wielka Brytania	38	34	28
An Yi i Davey (2010)	Chiny	46	30	24
Haji, Ghazali (2012)	Malezja	47	20	33
Michalczyk (2013)	Polska	43,6	40,8	15,6
De Silva, Stratford, Murry (2014)	Nowa Zelandia	29	16	55
Goebel (2015)	Niemcy	36,9	43,1	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Abeysekera (2008, s. 723–737); Whiting, Miller (2008, s. 26–50); Michalczyk (2013, s. 214–227); De Silva i in. (2014, s. 157–172); Goebel (2015, s. 702–720).

W najmniejszym zakresie badane spółki informowały o zasobach niematerialnych tworzących kapitał ludzki. Wyjątek stanowią badania przeprowadzone wśród przedsiębiorstw z Nowej Zelandii, Bangladeszu oraz Chin, gdzie zaobserwowano największy zakres ujawnianych informacji właśnie w obszarze kapitału ludzkiego. Jednak ogólnie niski poziom ujawnień na temat zasobów niematerialnych tworzących kapitał ludzki można tłumaczyć chęcią zabezpieczenia się przedsiębiorstw przed naśladownictwem tych cennych zasobów w krótkim okresie. Ujawnianie na ich temat informacji jest jednym ze sposobów zapobiegania takim imitacjom czy też opóźnieniu procesu naśladownictwa na tak długo, jak to jest możliwe.

Badanie ujawnień dokonywane jest nie tylko w obszarze ich ilości oraz jakości, ale też w perspektywie związków między poziomem ujawnień a kapitalizacją, sektorem, wiekiem czy też rentownością spółek. W przeprowadzonych w tym zakresie badaniach nie wykazano istotnych zależności między wielkością spółek, czy też osiąganymi przez nie wynikami a zakresem ujawnień na temat zasobów niematerialnych. Wykazano natomiast zróżnicowany zakres ujawnień w zależności od przynależności do sektora, czy też branży. Przykładem mogą być badania prowadzone w spółkach Wielkiej Brytanii oraz Włoch. Z ujawnianych

zasobów niematerialnych około 1/3 zidentyfikowano w sprawozdaniach firm tradycyjnych a 2/3 w przedsiębiorstwach opartych na wiedzy (Bozzolan i in., 2006, s. 92–113). Także badania prowadzone wśród spółek w Nowej Zelandii wykazały, iż ponad 60% ujawnień dotyczyło przedsiębiorstw opartych na wiedzy (De Silva i in., 2014, s. 157–172).

Uwagi końcowe

Zakres raportowania w obszarze zasobów niematerialnych determinowany jest z jednej strony wymogami obowiązujących standardów rachunkowości, z drugiej zaś polityką informacyjną spółek w obszarze ujawnień, w odniesieniu do tych zasobów niematerialnych, które nie spełniają definicji aktywów i nie są ujmowane jako składnik bilansu. Uogólniając wyniki badań prowadzonych w różnych krajach na temat ujawnień w obszarze zasobów niematerialnych należy przede wszystkim wskazać na niski poziom ujawnień oraz brak stosowania uporządkowanego schematu ujawnień. Ujawnienia mają przede wszystkim charakter deskrypcyjny, czego wynikiem jest brak dostatecznego przełożenia opisowej formy na wzorcowe mierniki pozwalające ocenić poszczególne zasoby niematerialne i ich wpływ na tworzenie wartości. Również można zaobserwować różnice w poziomie ujawnień na temat zasobów niematerialnych w odniesieniu do poszczególnych komponentów kapitału intelektualnego: kapitału ludzkiego, kapitału organizacyjnego i kapitału relacyjnego.

Zaobserwowana sytuacja może być determinowana wieloma przyczynami, m.in. naturą zasobów niematerialnych, niedostrzeganiem ich znaczenia w funkcjonowaniu i rozwoju przedsiębiorstw, brakiem wypracowanego standardu pomiaru zasobów niematerialnych tworzących kapitał intelektualny, chęcią utrzymania w tajemnicy informacji o zasobach niematerialnych, które stanowią ich potencjał konkurencyjny.

Reasumując należy stwierdzić, iż zakres raportowanych informacji na temat zasobów niematerialnych jest niewystarczający aby zaspokoić rosnące potrzeby informacyjne interesariuszy na temat generatorów wartości przedsiębiorstwa. Dlatego też niezbędne są działania mające na celu zwiększenie ujawnień na temat zasobów niematerialnych tworzących kapitał intelektualny. Powinny one być skoncentrowane na uruchomieniu instrumentów, które pozwolą na uświadomienie kadrze zarządzającej, rosnącego znaczenia zasobów niematerialnych w tworzeniu wartości rynkowej spółek. Również tego, że otwartość informacyjna w obszarze zasobów niematerialnych wpływa na prawidłową ocenę wiarygodności i stabilności przedsiębiorstwa przez różne grupy interesariuszy, co przedkłada się na możliwość jego rozwoju i uzyskania przewagi konkurencyjnej.

Literatura

- Abeyssekera, I. (2008). Intellectual Capital Disclosure Trends: Singapore and Sri Lanka. *Journal of Intellectual Capital*, 9 (4).
- Blaise, M. i in. (2008). Intellectual capital disclosure by traditional US companies: a longitudinal assessment. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 4 (1).
- Bozzolan, S. i in. (2006). Intellectual capital disclosure (ICD): A comparison of Italy and the UK. *Journal of Human Resource Costing & Accounting*, 10 (2).
- Branco, M.C. i in. (2010). An analysis of intellectual capital disclosure by Portuguese companies. *Euro Med Journal of Business*, 5 (3).
- De Silva, T.A. i in. (2014). Intellectual capital reporting: a longitudinal study of New Zealand companies. *Journal of Intellectual Capital*, 15 (1).

- Dyrektiva Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy, Dz.U. L 330 z 15.11.2014.
- Garcia-Ayuso, M. (2003). Factors explaining the inefficient valuation of intangibles. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 16 (1).
- Goebel, V. (2015). Intellectual capital reporting in a mandatory management report: the case of Germany. *Journal of Intellectual Capital*, 16 (4).
- Guthrie, J. i in. (2006). The voluntary reporting of intellectual capital: comparing evidence from Hong Kong and Australia. *Journal of Intellectual Capital*, 7 (2).
- Kamela-Sowińska, A. (2016). Sprawozdanie finansowe a także dane niefinansowe. *Rachunkowość*, 2.
- Marcinkowska, M. (2004). *Information disclosed by banks*. Brussels: EIASM Workshop on Corporate Governance.
- Michalczuk, G. (2009). Komunikowanie na temat kapitału intelektualnego wyzwaniem dla polityki informacyjnej spółek. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*, 1.
- Michalczuk, G. (2013). *Zasoby niematerialne jako czynnik wartości przedsiębiorstwa. Luka informacyjna sprawozdawczości finansowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Sujan, A., Abeysekera, I. (2007). Intellectual capital reporting practices of the top Australian firms. *Australian Accounting Review*, 17 (2).
- Walińska, E. i in. (2015). *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem. Wymiar finansowy i niefinansowy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Whiting, R.H., Miller, J.C. (2008). Voluntary disclosure of intellectual capital in New Zealand annual reports and the "hidden value". *Journal of Human Resource Costing & Accounting*, 12 (1).
- Yi, A., Davey, H. (2010). Intellectual capital disclosure in Chinese (mainland) companies. *Journal of Intellectual Capital*, 11 (3).

REPORTING OF INFORMATION CONCERNING INTANGIBLE ASSETS IN ANNUAL REPORTS OF COMPANIES

Abstract: *Purpose* – demonstration of the scope and character of disclosures concerning intangible assets in the annual reports of companies in view of their informational openness. *Design/Methodology/Approach* – classic research methods such as source analysis and the method of deduction were used in the study. *Findings* – the companies are characterized by insufficient informational openness when it comes to intangible assets influencing intellectual capital. This is shown by results of studies concerning intangible assets conducted in various countries. The companies being scrutinized are characterized by a low level of disclosures and their descriptive nature as well as a diversified level of intangible asset disclosure within individual components of intellectual capital. *Originality/Value* – the article has cognitive value in regards to the quantity and quality of disclosures concerning intangible assets influencing the intellectual capital of companies.

Keywords: intangible assets, reporting, informational openness, ICD

Cytowanie

- Michalczuk, G. (2016). Raportowanie informacji na temat zasobów niematerialnych w sprawozdawczości rocznej spółek. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 2/2 (80), 473–479. DOI: 10.18276/frfu.2016.2.80/2-50; www.wneiz.pl/frfu.